

vaak niet eens dat hun kinderen het leven van anderen verpesten. Ook in het tien-minutengesprek zal dit onderwerp nauwelijks aan de orde komen: het taboe is te groot. De huidige maatschappelijke ontwikkelingen hebben oorlog grotendeels uitgebannen en veel groepen zeggenschap gegeven, waar dat voorheen niet het geval was. Daarentegen is er geen wezenlijke vooruitgang geboekt in het voeren van gesprekken tussen diverse groepen en het beschermen van diversiteit en bijzonderheid.

Hoe moeten we de wereld verbeteren?

Candide eindigt zijn moeilijke reis met de constatering, dat je maar het beste je tuin kunt onderhouden: de wereld verbeteren zal niet lukken. Maar hoe kunnen wij dan tenminste de onderwijstuin van Nederland onderhouden? Natuurlijk is toetsen een noodzakelijk onderdeel van het programma en zeer belangrijk om de vorderingen van de leerling en de docent te volgen. Maar de vraag is of dat toetsen altijd in zo'n Cito-omgeving moet gebeuren en of docenten niet zelf speelsere vormen van tests kunnen ontwikkelen. Maar de belangrijkste vraag is eigenlijk: komt de docent nog wel toe aan het observeren van zijn leerlingen en kan hij op basis van die waarnemingen effectief interveniëren? Overal wordt nu gesproken over de Finse antipestmethode, die in het Finse onderwijs succesvol wordt toegepast, maar het belangrijkste aspect daarvan is dat er gewoon tijd wordt vrijgemaakt voor beschouwen, praten en interventies.

In het onlangs uitgebrachte advies van de onderwijsraad "Kiezen voor kwalitatief sterke leraren" worden aanbevelingen gedaan om het leraarschap aantrekkelijker te maken en meer status te geven. Er wordt sterk aangedrongen op het vergroten van de professionele ruimte met tegelijkertijd een beter inhoudelijk toezicht onder andere in de vorm van betekenisvolle functioneringsgesprekken. Nu is de leraar nog steeds baas in eigen klas en worden er nauwelijks inhoudelijke gesprekken gevoerd over de problemen en mogelijke oplossingen in die klas. Vaak worden alleen de uitslagen van toetsen gehanteerd om de kwaliteit van de professional te beoordelen. De onderwijsraad hamert erop dat voortdurende bijscholing noodzakelijk is om de kwaliteit van de leraar te borgen. De raad heeft daar een zeer belangrijk punt, maar de vraag blijft natuurlijk welke scholing relevant is. Het behalen van een master in het eigen vak of in pedagogiek of didactiek is een belangrijk middel om de kwaliteit van zittende en beginnende docenten te verbeteren, maar daarnaast is het zaak om binnen de verplichte scholingsuren (tien procent van de normjaartaak) of daarbovenop ruimte te creëren voor intercollegiale consultatie, waar het gedrag, het niveau en de competenties van leerlingen worden besproken. Dat vereist van iedere docent een nauwkeuriger waarneming van de leerlingen en hun ouders, waaruit blijkt of er meer inspanningen nodig zijn om talenten te ontwikkelen en of er sprake is van ongewenste groepsvorming en pestgedrag; en van de schoolleider

de vaardigheid om erachter te komen wat er in dat gesloten klaslokaal gebeurt. Handlingsverlegenheid van docenten kan dan tijdig ontdekt worden en met cursussen of trainingen kunnen ernstige ontsporingen voorkomen worden. Docenten worden zo geholpen om een beter schoolklimaat te scheppen, waardoor de resultaten van hun leerlingen verbeteren en de teststress plaats maakt voor testplezier.

Natuurlijk zijn de inspanningen van individuele docenten nooit voldoende om de schoolresultaten te verbeteren en intimiderend gedrag te voorkomen. Om op die terreinen vooruitgang te boeken dient de school als geheel een visie te ontwikkelen en te implementeren door structureel personeelsbeleid en door een adequate planvorming, waarin de totale ontwikkeling van de jongere generatie tot wereldburger centraal staat. Veel aandacht voor cultuur en culturen, sport, de arbeidsmarkt en wetenschap dient onderdeel van de programma's uit te maken. Tenslotte is contact met de ouders en eventueel andere leden van het gezin nodig om te weten te komen of en hoe er omgegaan wordt met de testdruk en of er sprake is van pesten of gepest worden.

Het advies van de onderwijsraad is zeer behartigenswaardig, vooral ook omdat de raad constateert dat het debat rond de kwaliteit van de leraren al in 1993 is ingezet door het departement, maar dat er tot nu toe niet veel met de aanbevelingen gedaan is. Het is te hopen dat de minister de problemen nu werkelijk oppakt, maar daarbij ook de praktijk in de klas en de bijdrage die de lerarenopleidingen daaraan zouden moeten leveren in de vorm van het overdragen van meer kennis van de diverse huidige samenleving, een plaats geeft.

Ankie Verlaan is directeur van De Ontmoeting, zit in de Raad van Toezicht van Hogeschool Rotterdam en is voorzitter van de Amsterdamse Federatie van Woningcorporaties. In het verleden was ze onder andere lid van het College van Bestuur van Hogeschool en Universiteit van Amsterdam.

Functionele integratie en fseo-wijkherstructurering

Prof. dr. Ton Notten

'Ik zou begrippen als "auto/allochtoon" pas afschaffen wanneer de bijbehorende problemen zijn opgelost. Ik heb twee lessen die nauw op elkaar aansluiten: onderwijs en integratie.' Dat was de cliff hanger van mijn artikel in de vorige aflevering van dit blad. De volgende vraag maakte hem nog spannender: 'Waarover hebben we het: over expressieve integratie (het recht op een eigen (sub) cultuur, de jaren zestig en zeventig), over sociale integratie (het recht om mee te doen, juridisch en politiek, de jaren tachtig) of over functionele integratie (de drie w's, in deze volgorde: weten/onderwijs, werk en wonen, de afgelopen twintig jaar)?'

Expressieve, sociale en functionele integratie

Eerst die drie fasen. Een parlementaire discussie is er in de tweede helft van de vorige eeuw nooit gevoerd over de komst van immigranten. Ze waren hard nodig, meenden de ondernemers. Werken, niet zeuren. Men zou de progressieve partijen van dertig, veertig jaar geleden, in Nederland en ook in België, ermee moeten complimenteren dat ze al vroeg in de gaten hadden dat er meer aan inburgering en onderwijs van de nieuwkomers gedaan moest worden. Er kwam het OETC, het Onderwijs in Eigen Taal en Cultuur. De tijdelijke arbeiders mochten overigens ook Nederlands leren.

We bevonden ons daarmee, rond 1970, in de eerste fase van het integratiebeleid, al was er van *beleid* geen sprake. Van nieuwkomers werd verwacht dat ze het werk zouden doen waar de gevestigden tegenop zagen, en dat ze opstapten zodra ze niet meer nodig waren, en uiteraard dat ze zich aangepast zouden gedragen. Ze mochten groepsgewijs hun culturele en religieuze eigenaardigheden behouden. We zijn dat proces 'expressieve integratie' gaan noemen. Het zachte etikettenduo 'auto- en allochtonen' stamt uit 1971. En de interculturele communicatiekunde staat u ook nog wel bij.

Vele immigranten – de zogeheten *gastarbeiders* – bleven, en anderen kwamen. De eerste generatie van

hen kreeg vaak nieuw werk, al had ze het in tijden van economische neergang niet gemakkelijk. Hun kinderen werkten zich soms via het onderwijs hoger op. En de allochtonen kregen voorzichtig meer juridische en politieke rechten – België was zijn Noorderburen voor in de toekenning van lokaal stemrecht. Er werd tegelijkertijd meer van etnische minderheden, zo heetten ze ook wel, gevraagd: de vrijblijvende aanbeveling van de expressieve integratie kreeg tien jaar later een zakelijker vervolg in de 'morele' of 'sociale' integratie. Rechten en plichten: ze hadden zich maar te gedragen. Terughoudendheid bleef nog lange tijd de immigrantenpolitieke kant van de economie en de houding van gevestigde politieke partijen. Een Tweede Kameronderzoekscommissie onder leiding van de VVD'er Stef Blok weersprak in 2004, na twee jaar grondig speurwerk, dat de integratie van nieuwkomers mislukt was (zie mijn vorige artikel in de Cascade). Het economische voordeel van hun aanwezigheid woog het zwaarst: nog in oktober 2011 weigerden de toenmalige christendemocratische minister van Immigratie, Integratie en Asiel (IIA), Gerd Leers, en zijn liberale collega van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Henk Kamp, onderzoek te doen naar de klachten over onderbetalingen en de barre huisvesting van veel seizoenarbeiders uit MOE- (Midden- en Oost-Europese) landen. Werkgevers waren opnieuw geen voorstanders van

zulk onderzoek.

Sinds eind 2012 is er geen minister van IIA meer, de onrust is weer even gaan liggen en de scherpe kantjes van de integratiepraktijk zijn weggeslepen. Afgezien van het kortstondige kabinet-Rutte I en de heftige verkiezingscampagnes van 2010 en 2012 kalmeerden de gemoederen.

Golven van onrust komen en gaan, zo kunnen we bijna concluderen. Want onrust was en is er voortdurend, omtrent de vreemdelingen die een beter leven willen dan in hun geboortelanden én over de ongemakken die zij in probleemcumulatiegebieden van grote steden zouden teweegbrengen – of waren die problemen er al vóórdat zij kwamen? Mede daardoor zijn de integratie-eisen van deze eeuw in een derde fase gekomen, die we het beste kunnen omschrijven als 'functionele integratie'. Nuchter, zakelijk, economisch. Functionele integratie verloopt langs de drie W's van weten (het onderwijs...), werken (...geeft toegang tot de arbeidsmarkt en tot...) en wonen (... betere huisvesting). Eigenlijk het trio dat voor alle inwoners van het land geldt.

De start van een route met betere kansen ligt bij goed onderwijs – basisonderwijs, voortgezet onderwijs en hogerop. Nee, garanties voor een prachtige toekomst zijn er met prima onderwijs niet. Het kan goed of fout gaan, ondanks en/of dankzij het beleid en de economie. De tweede en derde generatie nieuwkomers ontmoeten problemen bij het opklauteren langs de functionele integratieladder. Ons onderwijs heeft trekjes van een grillige sorteermachine. Een element ervan is de hoe dan ook nog steeds bestaande combinatie, in Nederland, België en Frankrijk, van de meer of minder verborgen sociaal-etnische selectiviteit naar het voortgezet (secundair) onderwijs én op te jonge leeftijd (*early tracking*); grootschalig internationaal vergelijkend onderzoek van PISA (Programme for International Student Assessment), dat wordt uitgevoerd onder auspiciën van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (Oeso/OECD), heeft hier enkele malen op gewezen.

Onrust is er steeds geweest, in elke halve eeuw. De wisselende onrust en de beheersing daarvan, langs die drie integratielijnen, bestaan al vijfhonderd jaar. Nederland dankt zijn groei en bloei als handelsnatie sinds de Gouden Eeuw grotendeels aan zijn strategische kolonisatie- en immigratiepraktijken. Amsterdam en Leiden behoorden in de zeventiende eeuw tot de allerrijkste steden der wereld. Praktijken die behalve rijkdom ook toen al tegen elkaar opschurende bevolkingsgroepen met zich meebrachten, animositeit, irritatie, populisme en andere ongemakken. Vormen van onrust, die na verloop van tijd altijd weer gingen liggen zodra enige functionele integratie op gang was gekomen.

Rotterdam...

Het expressieve, het sociale en het functionele – wie herkent daar niet de benadering in van Plato, en van Immanuel Kant (het Schone, het Goede en het Ware)

en laatstelijk van Jürgen Habermas? Ik sluit me bij deze drie heren aan. Onderwijs > huisvesting > arbeid. Als ergens in ons land de ruimtelijke, sociale, economische, werkgelegenheids-, politieke en onderwijsproblemen al meer dan vijftig jaar overkookten, of dat aanhoudend dreigen te doen, dan was (en is) dat wel in de wereldhavenstad Rotterdam, meer in het bijzonder haar Zuidkant, oftewel de linker Maasoever.

Eerst wat achtergronden van dat trio, en toegespitst op de generatie die de aanloop-naar-later zou moeten inzetten. Het percentage *NEET* (*Neither in Employment nor in Education and Training*) jongeren tussen vijftien en 29 jaar is in Nederland het laagst van heel Europa: 5,5 procent tegenover de Spaanse, Ierse, Franse en Bulgaarse percentages van 21 tot 25. Die cijfers, gemiddelden over de jaren 2009-2011, stijgen in 2013 rap. Kwetsbaar zijn in die landen de fysiek, sociaal en economisch verslonsde wijken, met moeilijke thuissituaties zoals meer-generatie werkloosheid, laagopgeleid zijn, criminaliteit, tienerzwangerschappen, en onvoldoende onderwijs en voortijdig schoolverlaten: ze werken op elkaar in en ze verergeren in probleemwijken.

Dat is Nederland. In Rotterdam groeit de bevolking sterker dan de werkgelegenheid; de stad kent de grootste algemene en jeugdwerkloosheid van het land. De bevolking mag dan vergroenen, maar zo'n 44 procent van de jongeren op Zuid is werkloos, en een kwart is NEET. Tegenover het pluspunt van hun enigermate inlopen van onderwijsachterstanden blijven de werken woonkansen van vooral jonge allochtonen zorgelijk. Bevolkingskundig zien we in Rotterdam, in landelijk opzicht, bovendien de hevigste kansenverdringing van de 35-plussers (en -minners) door de oudere middenklasse-generaties. Die verdringing is op zich al eigen aan de huidige crisis van de verzorgingsstaat.

... en fseo

Het was tegen deze achtergronden een sterk idee van de Gemeente Rotterdam en het kabinet-Rutte I om bij de fse-herstructurering (fysieke, sociale, economische) van zeven naoorlogse probleemwijken op de linkeroever van de Maas nadrukkelijk het *onderwijs* betrekken. Opgeteld: *fseo*. We hebben het over een herstructurering van 'ruimte en maatschappij' in een doortastend brede beleidsgerichte zin: het gemeentebestuur en het kabinet-Rutte I lieten zich inspireren door het *Children's Zone Project* van Harlem/ New York.

En daar komen dan de uitdagingen. Fseo moest een krachtig medicijn worden, zo heette het in september 2011 toen minister Piet Hein Donner van Binnenlandse Zaken de Rotterdamse *Kwaliteitsprong Zuid* tot een landelijke ambitie opwaardeerde.

Over de fseo-deeltaak van het onderwijs zij opgemerkt dat scholen extra moesten inzetten op 'Rotterdam, kennisstad van de toekomst'. *Het Rotterdams Onderwijsbeleid 2010-2014* kent onder andere het onderdeel Beter Presteren. Daarmee willen schoolbesturen en de gemeente een verhoging van de onderwijsresultaten. Goede taal- en rekenvaardigheden vor-

men vandaag dé basis voor een succesvolle schoolloopbaan en voor een maatschappelijke carrière. De ingrediënten in Rotterdam: doelgroepenbeleid, excellent onderwijs én een *community*-aanpak, voor- en vroegschoolse educatie (vanaf 2 jaar), een stevige aanpak en preventie van taalachterstand, hogere citoscores, ouderparticipatie op school en schoolparticipatie thuis, de doorgeleiding naar het voortgezet onderwijs, mbo en hbo, een betere matching van het onderwijsaanbod en de arbeidsvraag, meer professionalisering in/om het onderwijs, enzovoort. (*Programma Beter Presteren*, 2011)

Het Rotterdamse Children's Zone Project mikt aldus, minstens één generatie lang, op brede talentontwikkeling. In Harlem/New York garandeert een dergelijk fseo-project leerlingen van de basisschool (en hogerop) goed onderwijs, gerichte onderwijsbegeleiding en steviger ouderbetrokkenheid, en later banen. Ik zag de voortgang van Harlem (gestart in 1970), en een vergelijkbaar project in Chelsea, nabij Boston (vanaf 1989) (Van der Ende e.a., 2005). Ware functionele integratie, althans naar haar opzet, met de drie eerdergenoemde W's.

Ook op Rotterdam-Zuid begint er dus zoiets. Probleemwijken worden, na ruim een halve eeuw sociale ellende, prachtwijken, zo is de overtuiging. Een netwerk van de gemeente, enige bedrijven, havens en logistiek, woningcorporaties en tal van andere organisaties pakt die *www-ambities* aan. Niet helemaal terzijde zij opgemerkt dat de minister in 2011 niet met extra geld kwam, de crisis doorzette, en woningcorporaties en bedrijven tot nu toe te weinig extra investeringen en werkgelegenheid konden bieden.

Samen met dit netwerk begeleiden en evalueren hoger onderwijs- en onderzoekinstellingen, zoals de Erasmus Universiteit en de Hogeschool Rotterdam, het Children's Zone Project in de Maasstad. Sterker, ze maken er zélf deel van uit. Net zomin als in Chelsea (Boston University) en Harlem (Harvard University) werken zij met geleerde analyses en verklaringen achteraf, maar simultaan en anticiperend, nadenkend, ondersteunend, professionaliserend, kritisch en riskant op talloze niveaus: met praktijkprojecten, uitgevoerd door onder anderen prille en gevorderde studenten in de Pedagogiek en de lerarenopleidingen, in promoties en ander onderzoek door docenten en hbo-kenniscentra.

Een warme aanbeveling tot slot: fseo-vraagstukken en -uitdagingen, vandaag in goed Nederlands *urban education* geheten, zouden de krenten in de pap moeten zijn van de onderwijs- en opvoedkunde.

Literatuur

- Harlem Children's Zone. <http://www.hcz.org/hcz-home.php> en <http://www.economics.harvard.edu/faculty/fryer/files/hcz%204.15.2009.pdf>
- *Nationaal Programma Rotterdam Zuid, Zuid werkt!* (2012). Rotterdam: Gemeente Rotterdam. <http://www.rotterdam.nl/BSD/Document/Perskamer/RapportNPRZ%20dd%204%20juli%202012.pdf>

- Notten, A.L.T. (2012a). *Vleermuisouders en andere essays over het opgroeien in de stad*. Antwerpen, Apeldoorn: Garant.
- Notten, A.L.T. (2012b). Weg met die ongemakkelijke woorden ... en de bijbehorende problemen. *De Cascade*, 2012, december, 10-12.
- Notten, A.L.T. (2009). Desegregation in schools – how can it be achieved? *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 18, 4, 2009, 83-93. <http://www.journalsi.org/index.php/si/article/viewFile/189/168>.
- Notten, A.L.T. (2002, 2010). *Overleven in de stad. Inleiding tot sociale kwaliteit en urban education*. Antwerpen, Apeldoorn: Garant, hoofdstuk 2, 57.
- OECD (2006). *Where Immigrant Students Succeed – A Comparative Review of Performance and Engagement in PISA 2003*. Paris: OECD. <http://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/pisa2003/36664934.pdf>.
- *Programma Beter Presteren. Rotterdams Onderwijsbeleid 2011-2014*. Deel 1. Rotterdam: Dienst JOS, 2011. <http://www.onderwijsbeleid010.nl/sites/jos.adrupal.cipixtest.nl/private/ckeditor/1/files/Beter-Presteren-2edruk-webversie.pdf>.
- Van der Ende, W., Notten, A.L.T. & Spierings, F.C.P.P. (2005). Leiderschap in de praktijk. *Onderwijsvernieuwing in Boston en New York*. *Vernieuwing*, 64 (10), 2005, 10, 24-26.

Prof. dr Ton Notten doceerde o.a. over interculturele vraagstukken aan de Vrije Universiteit Brussel. Daarnaast was hij sinds 2002 lector Opgroeien in de Stad bij de Hogeschool Rotterdam, een functie die hij voortzet na zijn pensionering in 2011.